

ЛОГІЧНІ ПРИЙОМИ ПЕРЕКОНАННЯ У НАУКОВОМУ ДИСКУСІЙНОМУ ДИСКУРСІ

*Багрій Ольга Ігорівна,
канд. філол. наук, доц.*

Центр наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України

У статті йдеться про ключову роль раціональних засобів переконання у науковому дискусійному дискурсі. Мовленнєві макроакти аргументації, обґрунтування та спростування реалізують комунікативно-прагматичний намір адресанта, створюючи дискурсивне оточення асертивних висловлювань, які у статті розглядаються в якості комунікативного ядра дискусійних фрагментів.

Ключові слова: наукова комунікація, логічні прийоми обґрунтування, аргументація, асертивні висловлювання, мовленнєві акти пояснення, підтвердження, уточнення, екземпліфікації.

Метою даної статті є дослідження логічних прийомів переконання у науковому дискусійному дискурсі, для чого ми плануємо вирішити низку практичних **завдань**, як-от: 1) визначити типові логічні засоби переконання, притаманні науковому дискурсу; 2) описати потенціал цих засобів та особливості їх взаємодії для досягнення перлокутивного ефекту; 3) вивчити особливості аргументації та різних процедур логічного обґрунтування як засобів реалізації комунікативно-прагматичного задуму автора наукової дискусійної прози.

Актуальність статті визначається необхідністю вироблення системного підходу до явища мовленнєвого впливу у науковому дискурсі, що поєднував би парадигми лінгвістики тексту, прагмалінгвістики та філологічної герменевтики.

Наукова новизна статті полягає в тому, що уперше здійснюється спроба виділення та філологічного опису мовленнєвих актів аргументації та обґрунтування як логічних засобів реалізації перлокутивного акту переконання у науковому дискурсі.

Об'єктом нашого аналізу є англомовний науковий дискусійний дискурс.

Предмет дослідження становлять логічні засоби переконання у науковому дискурсі.

Матеріалом дослідження послуговували фрагменти наукових дискусійних текстів з англо-американської наукової прози в галузі інформаційних технологій та наук про Землю початку кінця XX – початку XXI сторіччя.

Наукова дискусія є універсальною колективною формою інтелектуальної співпраці, метою якої є встановлення істини, а специфікою – органічне поєднання полемічних та діалогічних відносин. На проблемному рівні розвитку знання наукові дискусії є способом вирішення діалектичних протиріч. Розв'язання протиріч відбувається спочатку у дискусіях негативного типу, у яких протилежні концепції поляризуються, а потім у дискусіях позитивного типу, де визначаються умови взаємного примирення в межах певної концепції, виробленої на їхній основі. Дискусії негативного типу тягнуть до полеміки та суперечки, а позитивні – до діалогу [Сидорова 1999, 12].

Комунікативний намір автора наукової дискусійної прози передбачає висловлення та утвердження його поглядів з приводу предмета дискусії. Для оформлення та формування своєї позиції з дискусійного питання автор використовує асертивні висловлювання, змістом яких є думка мовця про дійсність, що ними репрезентуєть-

ся, а іллокутивною метою – висловлення цієї думки [Хоутлоссер 2006, 40–41]. Висунення точки зору еквівалентне здійсненню асертивного мовленнєвого акту, адже лише мовленнєві акти, що належать до класу асертивів, передбачають, що мовець ручається за істинність пропозиційного змісту мовленнєвого акту. У критичній дискусії мовленнєві акти асерції реалізуються у різноманітних асертивних дискурсивних сегментах – твердження, міркування, запевнення, припущення тощо, за допомогою яких мовець виражає свою думку з дискусійної проблематики.

Невід'ємним елементом наукового дискусійного дискурсу-тексту є процес доведення автором істинності його поглядів. При цьому аргументатор прагне не лише досягнути високого рівня розуміння повідомлюваної інформації, але й добитися прийняття власної позиції як читачем, так і партнерами по дискусії. Мовленнєві акти, що є функціонально орієнтованими на обґрунтування позиції автора з питання дискусії, на оптимізацію подачі знання, а також на переконання адресата у правильності позиції автора, ми визначаємо як мовленнєві акти обґрунтування.

Залежно від цілей автора, мовленнєві акти обґрунтування мають різні форми та реалізують, перш за все, логічні прийоми аргументації. **Аргументація** визначається як особливий вид комунікації, суть якого полягає у специфічному впливі на свідомість адресата шляхом мовленнєвих висловлювань, організованих у відповідності до прийнятих у даній культурі принципів переконання [Баранов 1997, 19]. Задачу аргументації становить вироблення переконання чи віри в істинність певного положення, і ця задача вважається невиконаною доти, доки в адресата аргументації не сформувалася певна істиннісна оцінка тези.

З позицій прагмалінгвістики аргументація становить складний мовленнєвий акт, що складається з простіших іллокутивних актів [Голубев 2002, 89]. Аргумент рідко складається з одного речення, тому в даному випадку доречно говорити про мовленнєвий макроакт аргументації. Аргументація належить до складних мовленнєвих актів, адже має функцію аргументації не на рівні речення, а на більш високому – текстовому рівні [Еемерен 2006, 31–32]. У наукових працях відсутня спільна думка щодо функцій аргументації, проте співзвучність цих теорій спостерігається у визнанні того, що аргументація виконує подвійну функцію: доказу / спростування та переконання, обґрунтування та переконання, розв'язання протиріч шляхом обґрунтування чи спростування та переконання.

Аргументація є одним із обов'язкових мовленнєвих актів наукової дискусії. Через це науковий дискусійний дискурс вважають різновидом аргументативного дискурсу. Аргументація широко застосовується як в усній, так і в писемній формі наукової дискусії, що пов'язано з однією з основних прагмастанов дискусії – вплинути на адресата та переконати його логічними засобами.

У структурному відношенні аргументація може бути простою (аргументом виступає одне висловлювання) та складною, що нараховує принаймні три відомі типи [Хенкеманс 2006, 123]: 1) послідовне міркування (*serial reasoning*), чи підрядна аргументація (*subordinate argumentation*); 2) пов'язані між собою судження (*linked reasoning*), чи сурядна аргументація (*coordinate argumentation*); 3) конвергентне міркування (*convergent reasoning*), чи множинна аргументація (*multiple argumentation*).

На основі запропонованої вище класифікації ми виділяємо чотири основні типи аргументації: одиничну аргументацію, підрядну аргументацію, сурядну аргументацію та множинну аргументацію.

Послідовні міркування, у яких один доказ підтримує інший, вимагають вживання маркерів **підрядної аргументації** із значенням причини та наслідку (*as long as, for since, because, after all since ... therefore/then* тощо), а також складнопідрядних речень з одноіменними підрядними.

Дискурсивні сегменти із **сурядною аргументацією** представляють зв'язне міркування, коли кожен із наведених доказів безпосередньо стосується вихідної точки зору, причому усі докази є взаємопов'язаними і тільки разом ефективно підтримують цю точку зору. Маркерами складносурядної аргументації виступають такі слова та вирази, як-от: *the main reason is, a secondary reason is; all the more so since; (but even) more importantly; besides*. Наприклад:

There are two distinct reasons why the rifled margins under the influence of the hot-spot should be elevated above sea-level. The first is that the mantle hot-spot produces dynamic uplift across the entire region... The second reason is that as new igneous material is added to the crust... [Mann 2010, 73].

При **множинній аргументації** судження є конвергентним (*convergent reasoning*), що означає, що кожен аргумент самостійно (до певної міри) доводить якусь точку зору. Маркерами множинної аргументації є такі вирази, як-от: *needless to say; not to mention the fact that; not just because, but also because; plus, if only because* тощо. Наприклад:

But Macromedia's apparent suggestion that entirely Flash-based sites should be the norm is concerning. It's hard to imagine navigating the entirety of IBM. com (approx 2.5 million pages from what I read), for example, without the aids of bookmarks and URLs to email. Not to mention the fact that external search engines wouldn't index the content (at least not yet) [McKenzie 1995, 73].

Складна аргументація може також поєднувати та/чи комбінувати усі три розглянуті нами типи аргументативних структур. Різні типи аргументації можуть як позначатися маркерами аргументації, так і виділятися лише на рівні смислових відношень.

Обґрунтування автором його позиції у дискусії може відбуватися завдяки використанню мовленнєвих актів пояснення, підтвердження, уточнення та екземпліфікації.

1. Мовленнєвий акт **пояснення** знаходить широке застосування у практиці живої дискусії. Потреба застосування пояснення обумовлюється необхідністю додатково висвітлити певне явище, уточнити, чим саме воно спричинене, або у чому полягають його сутнісні характеристики. До маркерів пояснення відносяться такі лексичні одиниці, як: *to explain, to clarify, to demonstrate, to illustrate* тощо; маркери фраземного статусу *just to clarify, let me make that clear, to put in other way / terms, I mean, that is to say*.

Значення пояснення може також виражатися імпліцитно, тобто виділятися на рівні смислових відношень між висловлюваннями. У такому разі пояснення лексично не маркується. Наприклад:

a) *Oligocene seawater with this degree of Mg depletion and Sr enrichment is in good agreement with that expected during the Palaeogene transition from 'calcite' to 'aragonite' seas.* b) *Lower Oligocene Mg/Ca probably reflects a decrease toward the present day in sea-floor hydrothermal activity and concomitant decrease in scavenging of magnesium from seawater* [Baumgardner 2008, 6].

У наведеному прикладі висловлювання (b) пояснює припущення-прогноз (a). Саме пояснення виражено у формі припущення, на що вказує модальне слово *probably*.

2. Різновидами пояснення є **уточнення** та **екземпліфікація**. Дані мовленнєві акти носять допоміжний характер та є переважно орієнтованими на адресата. Так, під уточненням у лінгвістичній літературі розуміють тип обґрунтування, що конкретизує попереднє висловлювання [Гордеева 99, 38]. Уточнення найчастіше позначається виразами *that is, in fact, in particular, particularly, specifically, for example, in the sense, in other words* тощо. Наприклад:

The increase of speed can be attributed to the fact that the inter-frame spaces are independent of transmission speed. In fact, at higher speeds, since it takes less time to send the same packet, an IFS of 50 μ s has more of an impact than at lower speeds [Oard 2009, 51].

Екземпліфікація як вид пояснення передбачає з'ясування чогось методом наведення конкретних прикладів [Селіванова 2006, 178]. Найбільш типова функція мовленнєвого акту екземпліфікації – це функція ілюстрації, конкретизації позиції автора, у результаті чого досягається оптимізація сприйняття аргументації. Мовленнєві акти екземпліфікації позначаються маркерами *for example, for instance, in fact, such as, like, to give an example* тощо. Наприклад:

Investigators managed to peel off graphite films made up of fewer than 100 atomic planes. By 1990, for example, German physicists at RWTH Aachen University had isolated graphite films thin enough to be optically transparent [Bennett 2010, 73].

Важливу роль у критичній дискусії відіграє мовленнєвий акт **підтвердження**, що використовується у разі, коли доводиться мати справу з гіпотезами та положеннями, істинність яких ще остаточно не встановлена. Якщо при доказі досягається повне обґрунтування істинності певного висловлювання, то при підтвердженні – лише часткове. Підтвердження думки у дискусійному дискурсі спрямоване на прийняття адресатом висловленого припущення в якості вірогідного. Лексичними маркерами аргументації-підтвердження є такі дієслова, як-от: *to support (to bear support), to lend support, to attest to, to bear out, to substantiate, to confirm*, тощо.

Переконавання відбувається також завдяки структурним особливостям дискусійних фрагментів, у яких продумана послідовність мовленнєвих актів покликана здійснювати персуазивний вплив на адресата. Зважаючи на те, що задумом дискусійного фрагменту є утвердження позиції автора з дискусійного питання, асертивний дискурсивний сегмент, який актуалізує позицію автора з питання дискусії, становить ядро чи дискурсивний фокус дискусійного фрагменту. Дискурсивний контекст, змістом якого є введення чи обґрунтування думки автора, становить – стосовно асертивного сегмента – підрядну частину. Залежно від того, чи такий тип кон-

тексту розташований у пре- чи у постпозиції стосовно асертивного твердження, він, відповідно, розподіляється на передасертивний та постасертивний контекст авторського твердження. Завданням передасертивного контексту є створення оптимальних дискурсивних умов для введення позиції автора до дискусійного фрагменту. Постасертивний контекст в основному слугує досягненню автором перлокуції переконання читача у справедливості наведеного раніше асертивного авторського твердження. Змістом постасертивного контексту є такі мовленнєві акти: актуалізації значення згоди чи заперечення чужої позиції, аргументації, підтвердження, пояснення, уточнення, екземпліфікації, оцінної асерції, актуалізації нового знання.

Отже, у науковій дискусії серед способів переконання адресата головна роль відводиться раціональним засобам – мовленнєвим актам аргументації та обґрунтування, спрямованим як на досягнення високого рівня розуміння повідомлюваної інформації, так і на прийняття позиції аргументатора читачем та партнерами по дискусії. Другим важливим чинником, що сприяє досягненню перлокутивного ефекту, є структура дискусійних фрагментів, які становлять ієрархічні утворення, різнорівневі компоненти яких відображають різні аспекти процесу утвердження позиції автора з питання дискусії. Через продуману сукупність інтенцій мовленнєвих актів, що складають дискусійний дискурс, реалізується комунікативно-прагматична складова тексту, основний задум автора, націлений на досягнення перлокутивного ефекту переконання адресата.

Перспективами подальших розвідок вважаємо дослідження ролі комплексного впливу логічних та експресивних засобів переконання як в писемному, так і в усному різновиді наукового дискусійного дискурсу.

В статье идет речь о роли рациональных приемов убеждения в научном дискуссионном дискурсе. Логические приемы аргументации, обоснования и опровержения, а также соответствующие им речевые акты реализуют коммуникативную интенцию адресанта дискуссионной прозы, создавая дискурсивное окружение асертивных высказываний, которые в статье рассматриваются в качестве коммуникативного ядра дискуссионных фрагментов.

Ключевые слова: научная коммуникация, логические приемы обоснования, аргументация, асертивные высказывания, речевые акты объяснения, подтверждения, уточнения, экземплификации.

The article focuses on the crucial role of the rational means of persuasion in scholarly debate discourse. The logical means of argumentation, reasoning and rebuttal, find their expression into the respective speech acts, which realise the communicative aim of the addressor of academic debate discourse, thus creating the discourse surrounding of assertive statements, considered to be the communicative and pragmatic kernel of discourse chunks that represent written scholarly debate.

Key words: scientific communication, logical means of persuasion, argumentation, speech acts of exemplification, explanation, specification, assertive statements.

Література:

1. Баранов А. Г. Когнитивность текста (к проблеме уровней абстракции текстовой деятельности) / А. Г. Баранов // Жанры речи. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ "Колледж", 1997. – С. 4–12.
2. Голубев В. Ю. Письма в редакцию в английской газете: анализ аргументации / Вадим Юрьевич Голубев // Аргументация, интерпретация, риторика : электронный журнал. – 2002. – Вып. 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: argumentation.ru/2002_1/papers/1_2002p3.html.

3. Гордеева О. Н. Членение текста: структурно-статический и динамический подходы / Ольга Николаевна Гордеева // Дialeктика текста : в 2 т. / [Е. А. Барляева, А. И. Берестова, Е. И. Варгина и др. ; отв. ред. А. И. Варшавская.]. – СПб. : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 1999. – С. 12–41.
4. Ееме́рен Ф. Х. Ошибки в аргументации / Франс Х. ван Ееме́рен, Роб Гроотендорст // Важнейшие концепции теории аргументации / [науч. ред. А. И. Мигунов, пер. с англ. В. Ю. Голубева, С. А. Чахоян, К. В. Гудковой]. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ, 2006. – С. 162–195.
5. Ееме́рен Ф. Х. Речевые акты в аргументативных дискуссиях / Франс Х. ван Ееме́рен, Роб Гроотендорст ; [пер. с англ. Е. А. Богоявленской]. – СПб. : Васильевский остров, 1994. – 238 с.
6. Селіванова О. А. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля. – К., 2006. – 716 с.
7. Сидорова И. М. Научная дискуссия как объект философского исследования : автореф. дисс. ... д-ра философ. Наук : спец. 09.00.01 "Онтология и теория познания" / Ирина Михайловна Сидорова. – М., – 1999. – 42 с.
8. Хенкеманс С. Ф. Структуры аргументации / Франсиск Снук Хенкеманс // Важнейшие концепции теории аргументации / [науч. ред. А. И. Мигунов; пер. с англ. В. Ю. Голубева, С. А. Чахоян, К. В. Гудковой]. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ, 2006. – С. 123–162.
9. Хоутлоссер П. Точки зрения / Питер Хоутлоссер // Важнейшие концепции теории аргументации / [науч. ред. А. И. Мигунов, пер. с англ. В. Ю. Голубева, С. А. Чахоян, К. В. Гудковой]. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ, 2006. – С. 34–61.
10. Bennett P. C. Microbial Precipitation of Dolomite in Methanogenic Groundwater / Pablo Bennett // *Geology*. – 2010. – № 32 (4). – P. 277–280.
11. Katz B. From Source to Reservoir – the Generation and Migration Process / Barry J. Katz // *Origin of Petroleum: Abstracts of AAPG Research Conference, June 18, 2005, Calgary, Alberta, Canada*. – Calgary, 2005. – 45 p.
12. Mann M. E. Global-Scale Temperature Patterns and Climate Forcing over the past Six Centuries / M. E. Mann, R. S. Bradley, M. K. Hughes // *Nature*. – 1998. – Vol. 392. – P. 779–787.
13. McKenzie J. A. Microbial Mediation as a Possible Mechanism for Natural Dolomite Formation at Low Temperatures / J. A. McKenzie, C. Vasconcelos // *Nature*. – 1995. – Vol. 377 (6546). – P. 220–222.
14. Oard M. J. Is Catastrophic Plate Tectonics Part of Earth History? / Michael J. Oard // *Forum on Catastrophic Plate Tectonics* [Electronic source]. – Access mode: <http://www.answersingenesis.org/tj/v16/i1/plate.asp>
15. Perf J. Safety Evaluation for Campus Parking Garage Performance Using Fuzzy Logic: Technical Papers / J. Perf. – 2004. –Vol. 18, Issue 3. – P. 127–135.